

Український інститут національної пам'яті
Інформаційні матеріали до Дня пам'яті та перемоги над нацизмом
у Другій світовій війни (8 травня) – 2025

Вступ

Гасло кампанії

Ключові повідомлення

Історична довідка

Тематичні матеріали Українського інституту національної пам'яті

Відеопроєкт “Війна і міф”

8 травня Україна відзначає День пам'яті та перемоги, вшановуючи загиблих у Другій світовій війні 1939–1945 років.

Цей день встановлено Законом України у 2023 році на знак солідарності з Європою в пам'ятанні про ту страшну трагедію в історії людства. Спільним також є символ пам'яті про Другу світову війну – мак пам'яті. Заохочуємо використовувати його під час публічних заходів і в тематичних матеріалах. Як самостійно виготовити мак, дивіться у [відеоінструкції](#) та [схемі](#).

Гасло кампанії “Пам'ятаємо! Перемагаємо!”

Ми пам'ятаємо, що війна – це катастрофа, трагедія, мільйони загиблих і скалічених тіл і душ. І також ми розуміємо, що героїзація і романтизація війни призводить до ескалації нових конфліктів.

Ключові повідомлення

Понад 10 років тому Україна долучилася до традиції відзначення перемоги над нацизмом в європейському дусі – не святкуємо, а вшановуємо. Саме так у суспільстві усталилося сприйняття 8 травня та Другої світової війни крізь людський вимір, з акцентом на ролі людей, котрі боролися проти нацизму. У День пам'яті та перемоги Україна традиційно вшановує їх, висловлює повагу та вдячність усім борцям із нацизмом, увічнює пам'ять про загиблих воїнів і жертв найкривавішої і найжорстокішої в історії людства війни.

Друга світова розпочалася для України нападом нацистської Німеччини на Польщу 1 вересня 1939 року і бомбардуванням німецькою військовою авіацією Львова та інших наших міст. А з 22 червня 1941-го після вторгнення військ Німеччини та її союзників на територію СРСР уся Україна стала ареною запеклих бойових дій. Близько 7 мільйонів осіб було мобілізовано за роки війни

з України до Червоної армії. Кожний другий із них загинув, а кожний другий із тих, хто залишився живим, отримав інвалідність.

День пам'яті та перемоги – це нагадування, що Друга світова розпочалася внаслідок домовленостей двох тоталітарних режимів: націонал-соціалістичного (нацистського) у Німеччині й комуністичного в СРСР, а також мовчазного небажання найпотужніших держав світу чинити спротив агресорам. У 1939–1945 роках обидва тоталітарні режими вчинили на українській землі численні злочини проти людяності, воєнні злочини та злочини геноциду, внаслідок чого український, єврейський, кримськотатарський та інші народи, що жили в межах території сучасної України, зазнали величезних втрат.

На початку війни український народ, не маючи незалежної держави, був розділений між кількома країнами. Нацисти і комуністи, що однаково не рахувалися з ціною людського життя, у власних цілях та геополітичних іграх використовували невирішене «українське питання» та прагнення українців до незалежності й суверенітету. Наші землі вони розглядали виключно як ресурс.

Під час Другої світової війни українці зробили значний внесок у перемогу над нацизмом, відзначилися героїзмом, хоробрістю та самопожертвою на всіх фронтах та в багатьох арміях Антигітлерівської коаліції. Мільйони українців чинили спротив зі зброєю в руках у різних регулярних арміях світу, сотні тисяч боролися в підпільних і повстанських структурах. Майже всі українські підприємства були переорієнтовані на потреби оборони. Українська земля була одним із основних театрів воєнних дій, місцем масштабних битв і найзапеклішого спротиву.

Вигнання нацистських окупантів не принесло Україні свободи, а обернулося поверненням комуністичного терору. Його проявом стали м'ясні штурми «чорносвитників», депортація кримських татар та інших народів із Криму, масовий штучний голод 1946–1947 років, депортації етнічних українців Польщі, повернення репресій, повторна радянська західної України, спроби знищення Української автокефальної православної та Української греко-католицької церков тощо.

У цій боротьбі ми втратили понад вісім мільйонів українців та представників інших народів, які проживали на нашій землі. В цілому Друга світова забрала життя від 50 до 85 мільйонів людей по всьому світу.

Війна тривала шість років. Перемога над нацизмом була здобута внаслідок неймовірної концентрації всіх сил, взаємодопомоги, консолідації і мобілізації суспільства, солідарності народів та повного переоблаштування економічного, політичного і соціального життя в інтересах боротьби зі злом. Для

дотримання правил гри на міжнародній арені і запобігання війнам, геноцидам та порушенням прав і свобод людини держави-переможниці створили Організацію об'єднаних націй. Україна стала її співзасновницею.

Жодна країна не може претендувати на виняткову роль у перемозі над нацизмом. Перемога – результат титанічних зусиль десятків держав і сотень народів.

Так само неприпустимими є спроби прикриватися моральним авторитетом переможця в Другій світовій для реваншизму. Пам'ять про війну має вести не до культу перемоги, а розвивати вміння цінувати мир, категорично і безкомпромісно захищати його всіма розумними засобами, а також виховувати сміливість та принциповість у боротьбі з ворогом.

Після нацизму і комунізму світ зіштовхнувся з новою злочинною агресивною ідеологією – нині ми боремося проти російської версії нацизму – рашизму. Він несе загрозу не лише незалежності та суверенітету нашої держави, а й міжнародному правопорядку та безпеці всього людства, сучасного світу та демократії. Ідейним підґрунтям рашизму стало привласнення статусу “головного переможця” Російською Федерацією і перетворення перемоги над нацизмом на культ, пропаганду війни.

Сьогодні українці зі зброєю в руках захищають не тільки себе, а всі країни Європи від російської експансії і дають шанс на побудову більш тривкого миру і створення нової, більш справедливої, світової системи безпеки. Умовою для цього є перемога над Росією, відновлення територіальної цілісності України та унеможливлення майбутньої агресії російського імперіалізму проти будь-кого на нашій планеті. Сьогодні в умовах агресії єдиний шлях відновлення миру – перемогти загарбника.

Важливо пам'ятати, що слабкість, страх і нерішучість міжнародної спільноти завжди заохочували агресорів до все більшого розмаху злочинів. Сьогодні світове співтовариство має змогу спертися на той гіркий досвід та історичні уроки для прийняття адекватних безпекових рішень, зокрема щодо російської агресії проти України.

Історична довідка

У міжвоєнне двадцятиліття українці були найбільшою в Європі бездержавною нацією. Українські терени напередодні війни перебували під окупацією і контролем різних держав: СРСР, Польщі, Румунії та Чехословацької республіки. Третій Райх також не приховував претензій на українські терени.

Трагічна доля українців під радянською і польською владами, зневіра у легальних методах боротьби, розчарування західними демократіями привели до активізації українського визвольного руху на еміграції і в Західній Україні. У 1929 році ветерани військових формувань Української революції та молодь націоналістичних гуртків, груп і організацій утворили українську підпільну визвольну структуру – Організацію українських націоналістів (ОУН) та Провід на чолі з Євгеном Коновальцем. Кінцевою метою діяльності ОУН проголосила створення Української самостійної соборної держави. У 1930-х роках ОУН зростала чисельно і територіально. Її перше бойове “хрещення” пройшло у березні 1939 року. Оунівці взяли активну участь у захисті Карпатської України. У вересні вперше зіткнулися із репресивною машиною СРСР. Спротив на Західній Україні був відчайдушний. В енкаведистські лещата тоді потрапили від 16 до 35 тисяч підпільників – їх арештували або вбили.

23 серпня 1939 року СРСР та Німеччина підписали Договір про ненапад – пакт Молотова–Ріббентропа. У таємному протоколі до нього два диктатори узгодили загарбницькі плани на територіально-політичний переділ, який мав розпочатися з розгрому Польщі.

Внаслідок змови Гітлера і Сталіна війна торкнулася українців вже 1 вересня 1939-го, коли нацистська Німеччина напала на Польщу, і німецька військова авіація бомбардувала Львів та інші міста Галичини.

Гітлер підбурював Сталіна на негайний вступ до Польщі, погрожуючи у разі зволікання проголосити західноукраїнську державу. Тож 11 вересня 1939 року СРСР створив Білоруський та Український фронти, а 17 вересня Червона армія перетнула польський кордон. Того ж дня СРСР окупував західну Україну. Таким чином, від початку війни і до 22 червня 1941 року СРСР і Німеччина були союзниками **і несуть спільну відповідальність за розв’язання Другої світової війни.**

Разом із тим, як гітлерівська Німеччина, так і сталінський Радянський Союз відчували взаємну недовіру і виношували плани несподіваного нападу один на одного. 18 грудня 1940 року Гітлер підписав план «Барбаросса» – наступальну операцію на СРСР. Маючи розвідувальну інформацію про заплановане нацистське вторгнення, радянське командування почало вживати деяких превентивних заходів, але через спроби кремлівського керівництва не провокувати німців, Червона армія виявилася неготовою до нападу. Відтак, 22 червня 1941 року почалася німецько-радянська війна, а СРСР перетворився з союзника на запеклого ворога Німеччини.

Перший рік війни став для Червоної армії катастрофою. Ворог впевнено просувався на схід. Практично за рік і один місяць Україна була повністю окупована нацистською Німеччиною, яка представляла себе визволителькою від більшовизму та московського панування. Насправді ж нацисти відводили Україні роль сировинної колонії, чинили проти українців масові злочини.

Вигнання гітлерівців із території України почалося 18 грудня 1942 року, коли радянські війська увійшли до села Півнівка, що на Луганщині. Навесні 1944-го було прорвано німецький фронт біля Карпат. Остаточою з української території нацистів вигнано в листопаді 1944 року. Радянські війська дісталися кордону з Румунією і Словаччиною. Бої перемістилися до Європи. Так, у Віденській операції брали участь 2-й і 3-й Українські фронти та Дунайська флотилія. Тоді німців було вигнано із західної Угорщини та східної Австрії. Однією із завершальних стала Берлінська операція. Для штурму столиці Німеччини спрямували 1-й, 2-й Білоруські та 1-й Український фронти. У ніч на 1 травня 1945 року українець Олексій Берест разом із Мелітоном Кантарією та Михайлом Єгоровим встановив прапор Перемоги над райхстагом. 8 травня 1945 року о 22:43 за центральноевропейським часом у передмісті Берліна підписано Акт про капітуляцію Німеччини.

Наслідки Другої світової війни для України

Друга світова війна для України не обмежувалася військовими діями та окупацією території. Українці брали участь в операціях на всіх воєнних театрах. Слід наголосити на внеску саме українців у розгром нацизму і згадати як про військовослужбовців Червоної армії (близько семи мільйонів), вояків УПА (понад 100 тисяч), так і про тих українців і вихідців з України, що перебували у військових з'єднаннях інших держав: Польщі (120 тисяч у 1939 році), США (до 80 тисяч у 1945), Канади (до 45 тисяч у 1945), Франції (до п'яти тисяч у 1940 році).

Прямі людські втрати України у Другій світовій становлять понад 8 мільйонів осіб, економічні – 285 мільйонів тогочасних рублів. Обидва тоталітарні режими не рахувалися із життями людей на українських теренах. Усім відомі злочини нацистів на окупованих територіях України (Голокост, розстріли мирного населення, спалення сіл, депортації). Однак довго замовчувалися численні злочини того періоду комуністичного режиму – розстріли політичних в'язнів у тюрмах Західної України в червні–липні 1941 року, підлив центру Києва і греблі ДніпроГЕСу в 1941-му, знищення в Одесі поранених червоноармійців, скинутих в море разом із санітарними машинами

тощо. Із Україною пов'язане і завершення війни. 2 вересня 1945 року генерал Кузьма Дерев'янка, уродженець Уманщини, від імені СРСР приймав беззастережну капітуляцію Японії.

Українськими землями в роки Другої світової фронт прокотився двічі. Тактика спаленої землі тут була застосована спочатку відступаючою на схід радянською Червоною армією, а згодом – відступаючою на захід армією Третього Райху. Тут відбувалися масштабні битви і розгорнувся безпрецедентний рух спротиву.

Українські національні військові партизанські загони розпочали формуватися ще 1941 року, коли виникла «Поліська Січ», під проводом Тараса Бульби-Боровця. Згодом, ініціативу зі створення повстанських загонів та назву УПА перейняли діячі Організації українських націоналістів ОУН(б). Українська повстанська армія налічувала десятки тисяч бійців (загалом через лави УПА пройшло понад 100 тисяч осіб), які діяли на Волині, Поліссі і Галичині. Тактичними формами боротьби УПА були рейди, напади на німецькі гарнізони, склади, обози, сутички з радянськими партизанами, військами НКВД, підрозділами польської Армії Крайової. Після приходу радянської влади на західноукраїнські землі у 1944 році УПА продовжила боротьбу в підпіллі, яка тривала до кінця 1950-х років.

Як Москва перетворила перемогу на культ

Свято Дня Перемоги в Радянському Союзі було встановлено тоді ж, 8 травня 1945 року (ще до підписання другого Акта). Указом Президії Верховної Ради СРСР 9 травня оголошено днем всенародного торжества та вихідним. У 1945-му в цей день ніяких особливих урочистей не відбулося. Парад Перемоги за наказом Сталіна провели у Москві лише 24 червня. Жодних святкових парадів чи ходи ветеранів на Красній площі не було й у наступні роки. У 1947-му статус цього дня взагалі змінили. Згідно з указом Президії Верховної Ради СРСР від 23 грудня 1947 року, День Перемоги став робочим, але залишився державним святом. Поміж іншим, у тому ж 1947-му радянська влада ухвалила рішення про скасування будь-яких виплат і пільг для ветеранів, удостоєних державних нагород.

Від 1948 до 1965 року 9 травня не було вихідним в СРСР, проте певні святкування відбувались. У містах-героях і столицях союзних республік давали артилерійський салют, на перших шпальтах газет публікували офіційні вітання з Днем Перемоги. Тож увага до цієї дати та певні меморіальні заходи зберігалися. Однак, інші радянські свята, наприклад, 1 травня – День міжнародної

солідарності трудящих та 7 листопада – річницю Жовтневої революції в той час відзначали зі значно більшим розмахом.

Вихідним День Перемоги знову став тільки у 1965 році. Тоді ж провели і ювілейний Парад Перемоги до 20-ї річниці. Це був другий парад після закінчення війни. Третій відбувся в 1985-му, а четвертий – у 1990 році. Щорічним дійством Парад Перемоги став уже в Російській Федерації з 1995-го.

Після 1960-х 9 травня стало головним святом в СРСР, а міф про Перемогу заступив міфологію про Велику жовтневу революцію. Компартія та особисто генсек Леонід Брежнев почали активно експлуатувати тематику «Великої Перемоги» як складника підвищення в суспільстві авторитету правлячої верхівки.

Пам'ять про Другу світову війну поступово перетворилася на потужний квазірелігійний культ. У сучасній Росії міфи про Другу світову війну, а точніше «Велику вітчизняну», продовжують залишатися осердям ідентичності, а комеморативні практики, часто просякнуті профанацією та гротеском, отримали назву «победобесіє».

Однак російська пропаганда активно культивує міфи про Другу світову війну не лише всередині власної країни та серед держав, які колись були частиною СРСР, а й намагається маніпулювати громадською думкою в Європі та цілому світі. Держава-агресор використовує перемогу в Другій світовій війні і свою нібито «виключну роль» в ній як індульгенцією на вчинення масових злочинів в Україні – проти військовополонених і цивільних.

Тематичні матеріали Українського інституту національної пам'яті:

- [Набір електронних інтерактивних листівок «Україна в роки Другої світової війни \(1939–1945\)»](#)
- [Відеопроєкт “Друга світова: 75 років потому”](#)
- [Виставка “Тріумф людини. Мешканці України, які пройшли нацистські концтабори”](#)
- [Брошура «Україна у Другій світовій війні»](#)
- [Книга «Війна і міф» \(англомовний варіант\)](#)
- [Настільна гра «УПА – відповідь нескореного народу»](#)
- [Відеоісторія «За що боролася УПА?»](#)
- [Виставка «Українська Друга світова»](#)
- [Виставка «УПА – відповідь нескореного народу»](#)

- [«Бабин Яр: пам'ять на тлі історії. Путівник для вчителя»](#) – збірник навчально-методичних розробок шкільних занять на основі віртуальної виставки та документального фільму
- [Серія плакатів «Війна не робить винятків. Жіночі історії Другої світової»](#)
- Видання [“Рокада: чотири нариси з історії Другої світової”](#) (авторка – Олена Стяжкіна)
- [Інформаційна карусель про Другу світову війну](#)
- Оцінка демографічних втрат України у період Другої світової війни // [Українська Друга світова: Матеріали міжнародної наукової конференції до 70-ї річниці перемоги над нацизмом у Другій світовій війні](#)

За посиланням <http://ww2.uinp.gov.ua/> діє сайт Українського інституту національної пам'яті, присвячений Другій світовій війні. Він містить інформацію про ключові події, постаті, карти, інфографіку, фотогалерею, відеоролики й електронні видання про війну, підбірку фільмів «20 000 хвилин, які змінять ваше уявлення про Другу світову війну» та інші проєкти.

Відеопроєкт «Війна і міф»

Український інститут національної пам'яті створив просвітницький відеопроєкт, який відтворює об'єктивну, науково вивірену інформацію про Другу світову війну й сприяє відновленню та збереженню національної пам'яті Українського народу, популяризує історію України та спростовує радянські й російські міфи, пов'язані з подіями вказаного історичного періоду.

Серія включає дев'ять відеороликів у форматі відеофайлів MP 4. Ролики розвінчують міфи про Другу світову війну, розміщені вони із супровідною інформацією на офіційній фейсбук-сторінці та [youtube-каналі](#) Українського інституту національної пам'яті.

